

LBRIS

We know
books

ISTORIA UNIVERSALĂ A PROSTIEI

EXPLICATĂ DE UNII DINTRE
CEI MAI INTELIGENȚI
SPECIALIȘTI DIN LUME

Traducere din limba franceză de
ANCA CALANGIU

LITERA
București

Texte de: Antoine de Baecque, Jean-Patrice Boudet, Vincent Capdepu, Anne Carol, Elisabeth de Castex, Sylvie Chaperon, Myriam Cottias, Aurélie Damet, Jean-Paul Demoule, Rolf Dobelli, Jean-François Dortier, Bruno Dumézil, Christian Duquenois, Gilles Ferragu, Marc Ferro, Stéphane Feuillas, Martine Fournier, Anthony Goreau Ponceaud, Martine Groult, Virginie Larousse, Patrick Lemoine, Jean-François Marmion, George Marshall, Florence Maruéjol, Chantal Meyer-Plantureux, Alain Montandon, Marylène Patou-Mathis, Steven Pinker, Émilie Ponceaud Goreau, Robert Sutton, Laurent Testot, Marie Treps, Jacques Vauclair, Paul Veyne, Catherine Vidrovitch

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Istoria universală a prostiei
coordonator Jean-François Marmion

Copyright © 2022 Grup Media Litera
Ediție publicată prin înțelegere cu Éditions Sciences Humaines
împreună cu 2 Seas Literary Agency și Livia Stoia Literary Agency
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Ilieș Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Flori Zahiu-Popescu
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Istoria universală a prostiei / coord.: Jean-François Marmion;
trad. din lb. franceză de Anca Calangiu. –
București: Litera, 2022

ISBN 978-606-33-8942-9

I. Marmion, Jean-François (coord.)

II. Calangiu, Anca (trad.)

159.9

Cuprins

... Și maimuța s-a făcut bou (<i>Jean-François Marmion</i>)	7
Preistoria prostiei (<i>Jean-Paul Demoule</i>)	13
Prostia îi este proprie omului? (<i>Jacques Vauclair</i>)	25
Selecția naturală a proștilor, întâlnire cu <i>Steven Pinker</i>	35
Suntem violenți dintotdeauna? (<i>Marylène Patou-Mathis</i>)	41
Prostia în vremea faraonilor (<i>Florence Maruéjol</i>)	51
Prostia la greci (<i>Aurélie Damet</i>)	61
Seneca contra Twitter, întâlnire cu <i>Rolf Dobelli</i>	71
Barbarii. Istoria unei neînțelegeri (<i>Bruno Dumézil</i>)	79
Astrologie și magie în Evul Mediu, întâlnire cu <i>Jean-Patrice Boudet</i>	89
Religii ale cărții și prostie: „și Dumnezeu l-a creat pe prost” (<i>Virginie Larousse</i>)	101
Budism. Să fie prostia în altă parte? (<i>Laurent Testot</i>)	111
Mitologie indiană și prostia de astăzi (<i>Émilie Ponceaud Goreau</i> și <i>Anthony Goreau Ponceaud</i>)	121
Ce să facem cu prostia noastră? Reflexii asupra idioțeniei în China veche (<i>Stéphane Feuillas</i>)	133
Prostia văzută de Secolul Luminilor (<i>Martine Groult</i>)	145
Prejudecăți despre sclavie (<i>Myriam Cottias</i>)	155
Prostiile în Istoria colonizării: cazul Africii franceze (<i>Catherine Vidrovitch</i>)	165
Un rău, niște cuvinte: povestea injuriilor rasiste (<i>Marie Treps</i>)	175
Lunga poveste a sexismului (<i>Martine Fournier</i>)	185
Femeie, fii mamă și taci!, întâlnire cu <i>Sylvie Chaperon</i>	199
Secolul XIX, Eldorado al prostiei medicale (<i>Anne Carol</i>)	209

Povestea prostiei într-o lume de nebuni sau Povestea nebuniei într-o lume de proști (<i>Patrick Lemoine</i>)	221
Dandysm și prostie (<i>Alain Montandon</i>)	231
Antisemitism și homofobie obișnuite în spectacol (<i>Chantal Meyer-Plantureux</i>)	241
„Măine, cu toții cretini?” Marea spaimă a anilor 1920 (<i>Antoine de Baecque</i>)	251
Orbirea în secolul XX (<i>Marc Ferro</i>)	261
Prostia popoarelor, de la setea de putere la dorința de normalitate, întâlnire cu <i>Paul Veyne</i>	275
„Războiul, ce mai prostie” (<i>Vincent Capdepuy</i>)	281
Prostie și terorism (<i>Gilles Ferragu</i>)	295
Globalizarea este oare o prostie? (<i>Vincent Capdepuy</i>)	305
Silicon Valley: când prostovaniile sunt la cârmă, întâlnire cu <i>Robert Sutton</i>	315
<i>Homo detritus</i> : lunga istorie a deșeurilor noastre (<i>Christian Duquennoi</i>)	323
Să fie oare transumanismul viitorul prostiei? (<i>Elisabeth de Castex</i>)	335
Suntem oare prea proști pentru a salva lumea?, întâlnire cu <i>George Marshall</i>	345
Înconjurul lumii în patru prostii (<i>Laurent Testot</i>)	357
Prostia, un motor al istoriei (<i>Jean-François Dortier</i>)	373
Despre autori	381

... Și maimuța s-a făcut bou

Să nu subestimăm nici o clipă pericolul evreiesc. Israeliții, sforari ai trusturilor de presă și cârțițe prin subteranele băncilor, te iau pe după gât cu aerul că vor să te îmbrățișeze și-ți taie beregata...

Să nu-i răsfățăm prea tare pe sălbaticii cărora noi le împărtășim luminile civilizației: s-ar putea crede egalii noștri. Și Dumnezeu să le păzească pe fetele noastre să se mărite vreodată cu bărbați negri, care ar întina sângele moștenit de noi de la Vercingetorix și Clovis!

Femeile care citesc sunt periculoase. Căpșorul lor e plin cu fumuri de mărire și nu visează decât să fumeze, să poarte pantaloni, să-și vâre nasul în computer, să cenzureze micile plăceri ale soților lor, să lucreze... și, culmea, chiar în cariere științifice! Iar bărbații, concurați de ele, vor ajunge șomeri și se vor îneca în alcoolism, în vreme ce copiii lor adolescenți, lăsați de capul lor, vor fi sortiți trândăviei și proastelor obiceiuri.

Sodomiiți sunt niște bolnavi cărora trebuie să le corectăm perversitatea. Dacă nu, cine știe de câți minori vor ajunge să abuzeze! Cât despre rătăcitele care se revendică de la Lesbos, le-ar trebui un flăcău care să le onoreze cu bărbăția lui și să le aducă pe drumul cel drept.

Și apoi, ceea ce le-ar trebui tinerilor este un război pe cinste.

Până nu foarte demult, asemenea afirmații reflectau opinia dominantă. De altminteri, ele n-au dispărut cu totul... Dacă o *Istorie universală a prostiei* ar fi văzut lumina zilei în Franța

la începutul secolului XX, probabil că i-ar fi calificat drept idioti, sclerați și imprudenți degenerați pe feminisții, pacifisții, anticolonialisții, cosmopolisii și laicarzii pe atunci marginalizați. Și cine știe ce frumoase principii de astăzi vor sfârși mâine la coșul de gunoi al Istoriei!

Asemenea indivizilor, comunitățile unei epoci date, de la sat până la națiune, cultivă reprezentări simple și binare a ceea ce este bine, nobil, vulgar, civilizat, barbar, atribuindu-și cu mai multă sau mai puțină bună-credință cele mai înalte calități, punând în seama celorlalți toate defectele și definindu-se într-o oglindă inversă față de asemenea sperietori, țapi ispășitori și ținte ideale. Dacă, la scara societății noastre, studiul marilor isprăvi ale prostiei omenesți pare așadar temerar, adăugarea punctelor de vedere ale altor culturi riscă să bruieze și mai mult piste. Caracterul proteiform al fenomenului, relativismul, riscurile anacronismului, absența unor date pot face această carte perfect inutilă. Ar trebui, prin urmare, să capitulăm fără luptă? Să pierdem prin abandon? Chiar dacă acest demers ar fi doar o chestiune de onoare, avem naivitatea să credem că o prostologie, sau studiul prostiei, nu se va dovedi întru totul inutilă, și nu pentru a risca o cât de vagă concluzie definitivă, ceea ce ar însemna o imensă trufie, ci pentru a invita la reflecție. Pentru a propune o tentativă de clarificare, o explorare a unor zone care intimidează prin hățișurile lor... într-un cuvânt, o *anchetă*. Ceea ce ține foarte precis de etimologia cuvântului *historia*.

Dar de unde să începem?

„Să fie prostie!” Și a fost prostia

Când se situează în timp actul de naștere al prostiei într-o „istorie universală”? A apărut ea odată cu universul însuși? La urma urmelor, dacă Dumnezeu există, ce i-a venit să creeze toate câte sunt, el care este desăvârșit? De ce această voință, această dorință, această toană? Îi lipsea ceva, avea o slăbiciune? Era oare imperfect,

deficitar, leneș, de s-a îndemnat să declanșeze marele bobârnac care a fost Big Bang? De ce să scoată din neant acest deșert imens din care noi străbatem doar un milimetru înainte de a ne preface noi înșine în țărână? Dar să ne păstrăm sfiala în fața acestor întrebări care nu sunt de resortul Istoriei. „Cum vrei tu să-ți vorbesc de Dumnezeu? Eu nu știu nici măcar să manevrez o cheie de conserve...”, așa spunea Woody Allen.

Iată însă că, de milenii, niște temerari se întrebă dacă universul, în tot cazul planeta noastră, nu este cumva o porcărie. De pildă, unele secte contemporane și rivale ale creștinismului primitiv avansau ipoteza conform căreia, dacă există un Creator etern și perfect, lumea noastră, așa cum este, a fost creată de un sub-zeu, un erzaț, un amator, un neîndemânic: Demiurgul (sau Demiurgii: pentru unii comentatori speculativi, acest Gaston Lagaffe cosmic ar fi multiplu). Socotindu-se egalul lui Dumnezeu, acest personaj vulgar ar fi comis, în chip de creație, doar o aproximație, o ciornă, ceva neterminat și fără rost. Numai lui îi datorăm supunerea noastră față de materia coruptă, iluzorie, efemeră, și față de corolarul ei, timpul. Ține de noi să ne sustragem acestei realități în palimpsest pentru a îmbrățișa capodopera ascunsă sub caricatură, a demasca impostorul, a ne uni cu adevăratul Dumnezeu. Reîntâlnirea atât de mult sperată cu Divinul poartă un nume: Gnoza, cu alte cuvinte, cunoașterea. Și orice mijloace sunt bune pentru a ajunge aici, după bunul-plac al sectelor de atunci, inclusiv manipularea sistematică a interdicțiilor religioase, alimentare și sexuale, disprețul total față de decorul din jurul nostru și de spectatorii marionete care îl confundă cu viața adevărată, epuizarea tuturor experiențelor posibile, cu riscul de a face răul cu conștiinciozitate până la banalizarea lui.

Prețul plătit pentru evoluție

Din perspectivă gnostică, păcatul originar nu este, așadar, omenesc, ci cosmic, a avut loc atunci când prostia l-a infectat pe Demiurg, făcându-l să se creadă egalul lui Dumnezeu. Oare Adam și Eva

au urmărit vreodată altceva când au gustat din fructele Cunoașterii, apanajul creatorului lor? Grecii au caracterizat drept *hybris* această catastrofală lipsă de măsură care ne îndepărtează de temperanța pe care Montaigne o va rezuma în ultima frază adăugată *Eseurilor* sale: „Și pe cel mai înalt tron al lumii, nu stăm așezați decât pe fundul nostru“.

În anii 1970, François Cavanna, cel care a fondat periodicele *Hara Kiri* și, apoi, *Charlie Hebdo*, a publicat un triptic, *L'Aurore de l'humanité (Zorii umanității)*. Cărțile aveau ca titlu: ... *Et le singe devint con (Și maimuța s-a făcut bou)* (1972), *Le con se surpasse (Prostul se-ntrece pe sine)* (1975) și *Ou s'arrêtera-t-il? (Unde, oare, se va opri?)* (1977). Și cu asta s-a spus tot. Desigur, putem contesta această genealogie prea liniară pentru a fi onestă. Noi nu descindem din maimuță, îi suntem mai degrabă veri. Categoriile de primat respective ar fi ieșit din presupusul LUCA (*Last Universal Common Ancestor*, sau ultimul strămoș comun cunoscut). Acest strămoș comun al nostru era oare un mare imbecil? El este oare cel care apare la începutul filmului *2001, Odiseea spațială*, când o maimuță, la contactul cu un monolit extraterestru, dobândește inteligență, se folosește de un os ca de o unealtă... și, foarte curând, ca de o bătă cu care-și ucide seamănul pe fondul muzicii lui Richard Strauss? S-a născut prima armă, umanitatea poate prospera, cu mârșăvia și *hybrisul* incluse. Considerat odinioară ca apariție fulgerătoare și miraculoasă a însușirilor care fac din *Homo sapiens* o specie ieșită din comun, Neoliticul se vede socotit astăzi pe bună dreptate epoca de înflorire a proprietății private, a puterii piramidale, a patriarhatului, a inegalităților, a nedreptății, a furiei populare și a violenței. Așadar, un catalizator uluitor de prostie, față de care noi am făcut cu promptitudine act de supunere voluntară, complice și zeloasă, oricare ar fi fost răul pe care ni-l pricinuia în schimb.

Zorii infamiei coincid oare, în realitate, cu civilizația? Aici se cere prudență, firește. În orice caz, a răspândit pe toate continentele dansul nostru macabru mânat de moarte și de orbire, un adevărat Pandemonium tragicomic demn de un tablou de

Hieronymus Bosch. Ce de pete, dăre și retușuri în această frescă pe care ne-ar plăcea să ne-o imaginăm ca ilustrare a destinului nostru! Și punem pariu că, în ironicul său *Elogiu al nebuniei*, cu mult înainte ca acest ultim termen să fie confiscat de psihiatrie, Erasmus evoca în realitate prostia. Altfel spus, contrariul înțelepciunii, nu al inteligenței, fiindcă există mulți netrebnci care nu au nici măcar scuza ignoranței.

Oricât ar fi de ispititor, am comite, totuși, o mare tâmpenie dacă am reduce aventura umană la aceste observații superficiale. În fond, civilizația are la activ arta și știința, democrația, cooperarea internațională, și atâtea valori de preț la care n-ar fi îndrăznit nici măcar să viseze miliardele de strămoși ai noștri dispăruți. Potențialul nostru unic de a ne distanța de percepțiile imediate, de a specula asupra a ceea ce nu s-a petrecut încă, de a examina cu atenție și a imagina ce s-a petrecut cândva, de a prelucra, de a manipula, de a exacerba credințe și idei despre care ne convingem că sunt reale – acest potențial ne face capabili, individual sau colectiv, de tot ce e mai bun și de tot ce e mai rău. Tot ce e mai bun – de pildă progresele incredibile ale științei secolelor XIX și XX, cărora le rămânem îndatorați. Tot ce e mai rău – când, în numele progresului, aceeași știință a declanșat campanii de eugenism radical pentru a lupta împotriva degenerescenței văzute ca o amenințare la adresa patrimoniului nostru cultural și biologic comun. Totul și contrariul lui, splendoare și ticăloșie, duhori și strălucire, strâns împletite, de nedisociat în vântul și vârtoarea veacurilor... În 2001, fără maimuța neghioabă care a descoperit puterea violenței pe acorduri de Strauss (Richard, cel cu *Așa grăit-a Zarathustra*), nu ne-am mai fi bucurat de baletul grațios al navetelor spațiale în pas de Strauss (Johann, cel cu *Dunărea albastră*). Astăzi, martirizând planeta, cerându-i să ne ofere mai mult decât ne poate da nouă și prețioaselor noastre persoane, tăiem creanga evoluției pe care stăm așezați, dar și pe toate celelalte, dacă nu chiar și trunchiul. Între timp, ne-am elaborat instrumentele științifice pentru a conștientiza toate acestea, digitale pentru a ne mobiliza într-un timp record, politice pentru a acționa. Neghiobie și înțelepciune

amestecate, una fiind reversul celeilalte, mereu și mereu. Rămâne de văzut dacă, în pragul întunecat al unei catastrofe ecologice, vom fi îndeajuns de șireți încât să scăpăm din mlaștina evoluției, noi care vom refuza întotdeauna istoriile ale căror eroi suntem dacă ele se sfârșesc prost.

Cu prostia nu e atât de simplu...

În fapt, Istoria servește pentru a scrie istorii. Pentru a extrage legi generale și învățăminte dintr-o infinitate de microfapte presărate la întâmplare. Pentru a ne convinge că nu ne aflăm antrenați într-o cursă nebună, într-un viraj absurd, ci că, la scara secolelor, noi mergem din punctul A în punctul B făcând unele ocoluri. Că rezistăm la încercări. Că învățăm ceva din ele și că vom deveni mai buni. Că evenimentele au un sens, adică o traiectorie, dar și o semnificație. Cum să relatezi însă aceste istorii? Ce fapte să selecționezi? Bătăliile și „personalitățile”? Schimburile culturale și comerciale? Mentalitățile? Viața cotidiană? Ca să arăți ce? Și cui? Ce întâmplări ale Istoriei sunt cele mai pline de adevăr? Sau cele mai folositoare, ceea ce nu este același lucru?

Oare Istoria nu e și ea, la urma urmei, doar o prostie în plus? Ba este, dacă o luăm drept o mașină de produs certitudini. Și dacă un *hybris* grotesc i-ar îndemna pe istorici să judece vremurile trecute de la înălțimea Olimpului nostru actual. În vremuri normale, ei știu să evite acest pericol. O cercetare este fructul unei curiozități, al setei de a explora, de a descâlci, de a înțelege. Fără să știi ce vei găsi, și nici neapărat ce cauți. Și fără să te erijezi în teoretician sau în moralist. În aceste condiții, de ce prostia, în toate ipostazele ei, cu toate zdrențele și paietele ei, nu ar fi și ea demnă de interes? De ce să nu schițăm portretul acestei creaturi incendiare care renaște mereu din cenușa noastră?

Într-un cuvânt, să-i disecăm pe proști! Dar cu dibăcie. Hai să vedem ce e cu ei!

JEAN-FRANÇOIS MARMION

Preistoria prostiei

Jean-Paul Demoule

Profesor emerit de arheologie
la Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne,
membru onorific al Institutului Universitar al Franței
și fost președinte al Institutului Național de Cercetări
Arheologice Preventive (Inrap)

Totul a început foarte rău: nu știm nici măcar de unde vine cuvântul francezesc *con* („prost“). Cu siguranță, din latinescul *cunnus*, dar dincolo de asta? *Cunnus* e pus adesea în relație cu latinescul *cuniculus*, el însuși de origine necunoscută, dar poate iberică, și care desemnează deopotrivă iepurile și o mică galerie subterană... Într-adevăr, a compara sexul feminin cu un iepuraș nu diferă prea mult de comparația cu o felină femelă, aluzie, de fiecare dată, la o fină pilozitate. Dar această etimologie conjecturală este adesea socotită „populară“, și deci suspectă.

Dacă mergem îndărăt la ipotetica limbă indo-europeană originară despre care se crede că era vorbită în Neolitic într-o zonă a Europei, lingviștii care se socotesc specialiști ezită să derive acest *cunnus* de la o rădăcină *skeu* care ar însemna „a ascunde“, sau, dimpotrivă, de la o rădăcină *kust* care ar desemna intestinul sau vezica, sau poate de la o rădăcină *skere* care ar însemna „a tăia“. Unii apropie cuvântul *cunnus* de englezul *cunt* și de neerlandezul *kut*, apelative vulgare actuale ale sexului feminin în aceste limbi și care ar proveni de la un protogermanic *kunton*; dar lingviștii se contrazic între ei: unii susțin că acest *kunton* ar proveni, la rândul lui, tot în indo-europeană originară, de la o rădăcină *gunch*, „femeie“ (care trimite în greaca veche la *gyne*, „femeie“, de la care provine „gineceu“), iar alții că ar veni de la rădăcina *genh*, „a naște“ (în legătură cu grecescul *genos*, care a dat „genealogie“), sau de la rădăcina *geu*, „cavitate“, fără a mai socoti rădăcina *kundjan*, „a aprinde“ (pe care o regăsim în englezul *kindle*)...

Oricum ar fi, nu se explică de ce un cuvânt cu o întrebuintare (foarte) vulgară desemnând la origine sexul feminin ar fi folosit totodată pentru a califica prostia omenească în general – chiar dacă există expresii ambivalente, cum ar fi „bleg ca o mătă-rângă“. E greu să nu vezi aici un simptom evident al dominației masculine. În excelentul volum *Psihologia prostiei* (2018), Edgar Morin amintește cum Jacques Prévert, condamnând folosirea injurioasă și machistă a cuvântului „con“, a susținut că este „unul dintre cele mai frumoase cuvinte care există“. Dar voi reveni asupra acestei chestiuni originare.

Primate deja foarte proaste...

Să ne întoarcem în vremurile de odinioară, acum câteva milioane de ani, când tot soiul de primate foșgăiau prin savanele și codrii Africii. Aceste specii precare și spontane se copulau unele cu altele, metisându-se la nesfârșit. Fără a intra în detalii prea erudite, cineva care s-ar fi plimbat pe acolo ar fi putut identifica, în funcție de locuri și de epoci, strămoși de gorile, cimpanzei sau bonobo, dar și de ardipiteci, australopiteci, keniantropi, sahelantropi sau parantropi, printre alții, toți subîmpărțiți la rândul lor în diverse și efemere varietăți – fiecare paleontolog (și ei sunt departe de a fi proști) încercând să definească de fiecare dată propria specie plecând de la câteva mici fragmente osoase.

Dar acum două milioane de ani a apărut o nouă specie, *Homo erectus*, numit așa fiindcă acest individ se ținea ceva mai drept decât congenerii lui, într-o poziție mai verticală, care avea drept consecință faptul că făcea mult mai puțin vizibil sexul femeii (fiindcă tot vobim aici despre asta). Unii, prea curioși sau iresponsabili (ori prea proști), s-au îndepărtat puțin mai mult, cu fiecare generație, de teritoriul lor african originar. Încetul cu încetul, de-a lungul mileniilor, unii au ajuns în Asia, unde au evoluat progresiv în *Homo denisovensis*, apoi în Asia de Sud-Est, și au înaintat până la a se trezi izolați în insulele Indoneziei (ca

Homo floresiensis) sau în Filipine (ca nou apărutul *Homo luzonensis*). O prostie, de altfel, fiindcă ultimii doi au devenit din ce în ce mai mici, înainte de a dispărea cu totul – dar anticipez. Alții au urcat spre Europa și s-au trezit, prin capriciul glaciațiunilor, în medii foarte reci, ceea ce era mai degrabă, și inutil, inconfortabil: erau oamenii de Neanderthal. Norocul lor că au învățat să domesticească focul!

Cei mai mulți *erectus* au rămas însă, prudenți, sub cerul îndurător al Africii. Dar au continuat să „evolueze“ fiindcă, la această specie ca și la toate celelalte, era inevitabilă – dar cu rezultate nu întotdeauna fericite – „legea“ selecției naturale: o piele ceva mai neagră proteja, fără îndoială, mai bine de razele solare, dar un creier mai mare, cu mai multe conexiuni neuronale, era mai prielnic unor idei noi și mai mult sau mai puțin bizare – sau, altfel spus, inventării unor noi prostii. Alte specii, cum ar fi stelele de mare, s-au simțit foarte bine așa cum erau, ajunse la un soi de perfecțiune, și n-au mai evoluat de sute de milioane de ani: dovadă de înțelepciune... La selecția naturală se adăuga selecția sexuală, adică alegerea preferențială a cutărei partener sau a cutărui partener dotată sau dotat cu o anume particularitate fizică – fără să știm dacă intrau la socoteală și criteriile non-materiale –, o înclinație spre prostie, de pildă.

Și nici cu *Sapiens* lucrurile nu s-au aranjat...

Homo erectus al nostru s-a transformat așadar puțin câte puțin, în diverse regiuni din Africa și începând de acum 300 000 de ani, în *Homo sapiens*. Și, din nou, cei mai iresponsabili (cei mai proști?) dintre ei au început, acum circa 160 000 de ani, să se aventureze în afara Africii, spre ținuturi din ce în ce mai puțin primitive, din ce în ce mai reci, pentru a ajunge nici mai mult, nici mai puțin decât în Americi, trecând, acum vreo 25 000 de ani, prin strâmtoarea Bering, pe atunci înghețată. Și toate astea pentru a coborî din nou spre sud, pe care ar fi fost infinit mai simplu să

nu-l fi părăsit niciodată! În vreme ce se deplasau, distrugeau cam peste tot o parte din fauna locală, dar și speciile umane care îi precedaseră, și care le erau, totuși, veri îndepărtați. Este începutul celei de a șasea mari exterminări a speciilor, și care acum se accelerează, cu consecințe ce ar putea fi catastrofale.

Cu 12 000 de ani în urmă nu mai erau decât un milion sau două de făpturi umane pe Pământ, răspândite pe toate continentele, inclusiv în America de Sud și în Australia. Mai rămănea de ocupat o mare parte din insulele Oceaniei, ceea ce se va întâmpla curând. Nu se împiedicau unul de altul, întrucât era un om la 75 km² de uscat – adică 0,01 locuitori pe kilometru pătrat, față de 94 de locuitori pe kilometru pătrat în Franța de azi, inclusiv Guyana, și 1 083 în Bangladesh. Trăiau în mici grupuri de vânători-culegători mai mult sau mai puțin nomazi, în funcție de resursele sezoniere locale, și aveau mult timp liber. Vânătorii-culegători studiați de etnologi nu consacrau în medie mai mult de trei sau patru ore pe zi activităților de supraviețuire. Și, în general, nu era mare diferență de avuție între ei, dacă e să judecăm după morminte.

Inconvenientul principal, pe teritoriul Franței cel puțin, ca și în unele zone de pe alte continente, era frigul – ghețurile se întindeau pe atunci peste tot nordul Europei și până în Belgia. Ca urmare, au fost obligați, probabil din epoca neandertalienilor, să-și construiască adăposturi, iurte sau corturi de piele (tipi) – grotle, departe de a fi peste tot, nu erau decât locuri de ocupație temporară, ba chiar sanctuare când erau decorate cu picturi. Au mai trebuit să născocoască veșmintele, și chiar acul cu ureche pentru coaserea pieilor de animale, acum vreo douăzeci de mii de ani.

Reîntoarcerea la *cunnus* originar

Ce făceau, oare, în timpul liber, în cele douăzeci de ore întregi care le rămăneau de umplut, în afara orelor de somn? Creierul lor nu înceta să crească în complexitate, mereu din vina selecției

naturale: de acum 40 000 de ani, capacitățile lor psihomotrice erau vizibil identice cu ale noastre, la fel și preocupările lor. Un creier devenit excesiv în raport cu nevoile stricte de supraviețuire, care făcea loc din ce în ce mai mult fantasmelor, visurilor, nebuniei – și finalmente prostiei. De când au început să producă reprezentări – sculptând, pictând sau gravând –, i-au preocupat două teme. Pe de o parte animalele, figurate cu zecile de mii: nu animalele pe care le mâncau (pe teritoriul francez consumau esențialmente reni), ci mai degrabă cele pe care le respectau sau de care se temeau – normal, pentru vânători.

Al doilea subiect al preocupărilor și reprezentărilor lor era, pe de altă parte, femeile goale, cu forme extravagante. Cea mai veche sculptură de acest fel provine dintr-o grotă din Jura șvabă, Hohle Fels. Lucrată în fildeș de mamut, ea măsoară șase centimetri înălțime. Sâni sunt disproporționați și sfidează forța gravitației, vulva la fel – ați spus *cunnus*? În plus, nu avea cap, nu fiindcă s-ar fi spart, ci fiindcă era înlocuit cu un inel de atârnat: pentru ei, în mod vizibil, capul nu era partea cea mai importantă a trupului unei femei. Specialiștii în preistorie numesc cu termenul nobil de „Venus” sutele de statuete de femei goale din această perioadă zisă Paleolitic superior, cam între anii 40 000 și 12 000 în Europa.

Maternitate, fecunditate, fertilitate? Mai degrabă sexualitate, văzută din punctul de vedere masculin, pentru singura specie de primate ale cărei femele par să fie receptive tot timpul, spre deosebire de toate celelalte mamifere. Astfel, făpturile umane pot face dragoste oricând, dar cu toate tensiunile sociale permanente implicite. Orice femeie ar putea verifica acest lucru, fie și numai circulând cu mijloacele de transport în comun... Poveștile mitologice sau epice sunt pline de copulări, răpiri, violuri. Războaiele au drept scop și consecință în egală măsură violarea femeilor dușmanilor și uciderea inamicilor respectivi. Desigur, aici nu este vorba de prostie, ci de crimă și abjecție. Nu este totuși indiferent faptul că putem vorbi de o dominație masculină în epoci atât de îndepărtate.